

10. Мельник І. Реформа Галицького сейму. URL: <https://zbruc.eu/node/18758>.
11. Питльована В. Галицький становий сейм у державному апараті Австрії (1775–1848 рр.). URL: <http://radnuk.info/home/24542-----17751848---.html>.
12. Ременяк О. Між централізмом і федералізацією. Австрійська модель децентралізації публічної влади Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 855. С. 361–366. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_855_57.
13. ЦДІАЛ. Ф. 309. Т. 4. Оп. 1. Спр. 2530. 15 арк.
14. Шимов Я. Австро-Венгерская империя. М.: Эксмо, 2003. 608 с.
15. Grodziski S. W krolewstwie Galicji i Lodomerii. Kraków, 1976. 302 s.

КОВАЛЬ Т. В.,

кандидат історичних наук,
старший викладач
кафедри державно-правових дисциплін
(Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького)

УДК 342.72/.73 (477) + (4)

ОМБУДСМАН ІЗ ПРАВ СТУДЕНТІВ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Статтю присвячено вивченню вітчизняного та європейського досвіду діяльності омбудсмана із прав студентів. Автор досліджує історію інституту, його організаційні форми, особливості призначення на посаду студентського омбудсмана, основні повноваження та напрями роботи.

Ключові слова: омбудсман, освітній омбудсман, уповноважений із прав студентів.

Статья посвящена изучению отечественного и европейского опыта деятельности омбудсмана по правам студентов. Автор исследует историю института, его организационные формы, особенности назначения на должность студенческого омбудсмана, основные полномочия и направления работы.

Ключевые слова: омбудсмен, образовательный омбудсмен, уполномоченный по правам студентов.

The article is devoted to the study of domestic and foreign experience of student rights ombudsman activity. The author investigates higher education ombudsman institution history, its organisational forms, appointment specificities, competence and main activities.

Key words: ombudsman, educational ombudsman, commissioner on student rights.

Вступ. Сучасний етап реформування освіти в Україні є складним та багатоаспектним явищем. Процес утвердження нової української школи пов'язаний зі змінами в різних сферах суспільного життя, зокрема в правовій. Однією з новацій, передбачених Законом України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р., є запровадження посади освітнього омбудсмана,

покликано діяти «з метою забезпечення належних умов для реалізації права особи на освіту» [1]. Йдеться, фактично, про створення інституту спеціалізованого уповноваженого, який опікуватиметься правами й інтересами учнів, студентів і науково-педагогічних працівників. Вказана посада, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 6 червня 2018 р., з'явиться в Україні вже з 1 січня 2019 р. [2]

Окрім того, з огляду на актуалізацію питань щодо захисту прав у сфері освіти, зокрема вищої, у наукових колах дедалі частіше обговорюється необхідність заснування інституту омбудсмана із прав студентів, який діятиме на локальному рівні чи не в кожному вищому навчальному закладі. Такі думки зумовлені різними чинниками, зокрема й вивченням європейського досвіду функціонування спеціальних студентських офісів (служб) із забезпечення та реалізації прав і свобод відповідної категорії осіб. Отже, із квітня 2018 р. у межах проекту Erasmus + «Здійснення захисту інтересів студентів шляхом введення посади омбудсмана» у двох вищих навчальних закладах України – Полтавському університеті економіки і торгівлі (далі – ПУЕТ) та Київському національному університеті імені Вадима Гетьмана (далі – КНЕУ) – з'явилася відповідна посада [3]. Проте, яку роль відіграватиме студентський уповноважений, які реальні важелі впливу матиме, яким чином буде співпрацювати (і чи буде взагалі) з освітнім омбудсманом, якого призначатиме Кабінет Міністрів України, наразі залишається невідомим.

Попри постійну увагу наукової громадськості до проблеми захисту прав і свобод людини та громадянина мусимо констатувати, що діяльність університетських омбудсманів (на відміну від Уповноваженого Верховної Ради України із прав людини, Уповноваженого Президента України із прав дитини) не зацікавила вітчизняних дослідників. Окремі відомості про особливості їхнього статусу містяться в працях учених вузів-учасників вище згаданого проекту, наприклад, Т. Оболенської, Ю. Рижук, О. Чабанюк [4]. Натомість серед західних вчених зазначена тема досить популярна. Так, 2017 р. презентовано фундаментальне дослідження британця Роба Беренса, в якому подано унікальну інформацію про розвиток інституту університетського омбудсмана в країнах Північної Америки, Австралії та Європи [5].

Постановка завдання. Метою статті є вивчення європейського та вітчизняного досвіду діяльності омбудсмана із прав студентів.

Результати дослідження. Перші офіси (служби) уповноважених із прав студентів виникли ще в середині 1960-х рр. в університетах Північної Америки (1965 р. – в університеті Саймона Фрейзера в Канаді, 1969 р. – у Вашингтонському університеті в Сполучених Штатах Америки (далі – США)) [5, с. 12]. Їх поява була частиною загальних змін у соціально-політичному житті суспільства, зокрема руху за громадянські права, тому ініціатива утворення таких інститутів виходила не з боку держави, а з боку студентських товариств й асоціацій. Спочатку офіси омбудсманів працювали лише зі скаргами студентів, захищали їхні права та сприяли поліпшенню умов навчання. Згодом омбудсмани почали брати участь у врегулюванні суперечок та вирішенні конфліктів не лише серед студентського загалу, а й серед професорсько-викладацького складу та навчально-допоміжного персоналу [6, с. 15].

У 1970-х рр. уповноважені із прав студентів з'явилися в Австралії, а в 1980-х рр. – в Європі та Південній Америці. Першим європейським вищим навчальним закладом з офісом омбудсмана став Леонський університет (Іспанія). Вказана посада була запроваджена в ньому 1988 р. 1996 р. в університетах Іспанії налічувалося вже 17 омбудсманів. У 1990-х рр. офіси студентських уповноважених були засновані в університетах Нідерландів та Австрії, у 2000-х рр. – у Бельгії, Німеччині, Португалії, Польщі, Данії тощо. Сьогодні посада уповноваженого із прав студентів є обов'язковою в штаті багатьох навчальних закладів Європи [5, с. 14].

Зрозуміло, що діяльність сучасних студентських омбудсманів у кожному університеті характеризується як спільними, так і відмінними рисами. Без претендування на універсальність спробуємо виокремити деякі з них.

Варто зазначити, що інститут уповноваженого із прав студентів в Європі має різні організаційні форми (моделі): 1) загальнодержавний омбудсман із прав студентів (Ombudsmanin

Higher Education), посада якого затверджена на національному рівні і який захищає права студентів не лише окремого закладу, а всієї держави; 2) місцеві або локальні омбудсмани (Campus or University Ombudsman), які працюють у місцевих університетах і опікуються правами студентів конкретного навчального закладу.

Інститут загальнодержавного омбудсмана із прав студентів є в Австрії, Англії, Уельсі, Литві й ін. Так, в Австрії він з'явився ще 1997 р. у структурі Федерального міністерства науки і транспорту [5, с. 14]. Проте офіційно статус омбудсмана із прав студентів було визначено лише 2011 р. у Федеральному законі про забезпечення якості вищої освіти. Відповідно до нього, кожен студент «має право звернутися до студентського омбудсмана для отримання інформації та консультацій із питань, пов'язаних з освітніми програмами, викладанням, іспитами, послугами й адмініструванням у вищих навчальних закладах» [7].

Проте більшість уповноважених із прав студентів становлять місцеві омбудсмани (Іспанія, Німеччина, Норвегія тощо). Їхня діяльність регламентується як загальнодержавними, так і локальними нормативно-правовими актами. Наприклад, в Іспанії, відповідно до Закону про університети, ухваленого 21 грудня 2001 р., організаційна структура кожного з них обов'язково містить посаду університетського омбудсмана, покликаного захищати «повагу до прав і свобод викладачів, студентів, адміністрації й обслуговуючого персоналу стосовно дій різних університетських органів та відділень» [8]. Станом на 2016 р. в Іспанії працювало 54 уповноважених із прав студентів.

Водночас у багатьох державах Європи діяльність студентських омбудсманів регламентується лише локальними актами – статутом університету або відповідним положенням. Не є винятком і Україна. Так, 22 листопада 2017 р. Вченою радою Полтавського університету економіки і торгівлі, а 29 березня 2018 р. Вченою радою Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана затверджено положення про уповноважених із прав студентів [9].

Щодо загальноприйнятого визначення досліджуваного поняття, то в європейській практиці його просто немає. Нормативно-правові акти містять різні варіації формулювання аксіоматичного твердження: студентський омбудсман – це особа, яка діє в інтересах студентів, здійснює захист їхніх прав і свобод. Не потребують доведення і принципи його діяльності – незалежність, неупередженість, законність, справедливість, об'єктивність, конфіденційність тощо. Так, згідно з п.1.6. Положення про Уповноваженого із прав студентів КНЕУ, омбудсман здійснює свою діяльність на основі принципів гуманізму, законності, справедливості, неупередженості, об'єктивності, незалежності, доступності, транспарентності, недоторканості приватного життя осіб і конфіденційності відомостей про них [9].

Призначення на посаду університетського омбудсмана здійснюється по-різному. Наприклад, у Варшавському університеті (Польща) він (вона) призначається ректором, в університеті Мінью (Португалія) обирається Вченою радою, в університеті м. Л'Аквіла (Італія) обирається Вченою радою на основі пропозицій органів студентського самоврядування. В окремих університетах омбудсман обирається комітетом, що складається зі студентів та представників професорсько-викладацького складу. Строк перебування на посаді студентського омбудсмана варіюється від двох до чотирьох років [10]. В Україні Уповноважений із прав студентів КНЕУ призначається строком на два роки та відсторонюється ректором за поданням Наглядової ради університету і за згодою Конференції студентів університету. Призначенню передують вибори, на яких кожен із кандидатів може представити програму своєї майбутньої діяльності.

Очевидно, що категорія, з якою працюють університетські омбудсмани, – це студенти та їхні батьки. Але в кожному навчальному закладі є свої особливості. Так, в окремих університетах Німеччини є омбудсмани з роботи з іноземними студентами [5, с. 15].

Основні завдання та повноваження університетського омбудсмана зазвичай визначаються внутрішніми актами. Як свідчить досвід європейських вузів, їх перелік може бути досить значним – від просвітницької діяльності (ознайомлення студентів з їхніми правами й обов'язками) до вжиття конкретних заходів щодо відновлення порушених прав. В Україні студентські омбудсмани також мають широке коло повноважень.

Відповідно до Положення про омбудсмана студентів ПУЕТ, на нього покладено такі завдання: 1) представляти інтереси студентів перед ректоратом університету, в органах місцевої та державної влади; 2) аналізувати стан реалізації та забезпечення прав, свобод та інтересів студентів; 3) вживати попереджувальних заходів для запобігання порушенню прав, свобод і законних інтересів студентів; 4) організувати заходи щодо роз'яснення студентам їхнього правового статусу, обсягу їхніх прав та обов'язків; 5) вживати необхідних заходів у разі порушення прав, свобод та законних інтересів студентів; 6) надавати рекомендації щодо запобігання конфліктним ситуаціям студентам та іншим учасникам освітнього процесу.

Уповноважений із прав студентів КНЕУ наділений дещо ширшим переліком повноважень. Це, зокрема, сприяння реалізації єдиної державної політики, спрямованої на забезпечення права особи на здобуття якісної та доступної освіти; співпраця та взаємодія з освітнім омбудсманом, призначеним Кабінетом Міністрів України установленим порядком; здійснення заходів щодо додержання законодавства України про освіту; вжиття заходів для забезпечення належних умов для рівного доступу до здобуття освіти учасниками освітнього процесу університету; забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів студентів університету; представлення законних інтересів студентів перед керівництвом університету; аналіз стану реалізації та забезпечення прав і свобод студентів в університеті; здійснення громадського контролю за діяльністю університету та його структурних підрозділів у сфері забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів студентів; вжиття превентивних заходів щодо запобігання порушенню прав, свобод і законних інтересів студентів; вжиття необхідних заходів у разі порушення прав, свобод і законних інтересів студентів через звернення до керівництва університету та його структурних підрозділів [9].

Коло проблем, з якими доводиться стикатися студентським омбудсманам, дуже різноманітне. З огляду на мінімальний досвід роботи уповноважених в Україні, звернемося до європейської практики. Роб Беренс називає діяльність студентського омбудсмана «цікавою сумішшю повсякденного та серйозного» [5, с. 19]. З одного боку, це щоденна ознайома робота, діяльність із забезпечення вимог навчального процесу, а з іншого – вирішення серйозних проблем в університетському середовищі, як-от: дискримінація (особливо у сфері психічного здоров'я й інвалідності), насильство, необ'єктивна оцінка знань студентів, плагіат у наукових дослідженнях тощо. Наприклад, у Німеччині, окрім власне університетських омбудсманів, є так звані наукові омбудсмани (Ombudsman für die Wissenschaft), до повноважень яких належать питаннями академічної доброчесності. Останнім часом омбудсмани із прав студентів Німеччини, Польщі, Швеції, Англії відзначають ще один важливий і делікатний напрям власної роботи – розгляд скарг, пов'язаних із сексуальними домаганнями [5, с. 20].

Зважаючи на вітчизняні реалії, наважимося припустити, що університетські омбудсмани в Україні найчастіше матимуть справу з фактами необґрунтованого підвищення оплати за навчання, незаконного виселення студентів із гуртожитків, вимагання коштів за складання екзаменів (заліків), необ'єктивного оцінювання рівня знань студентів тощо. Водночас не виключено, що вони отримуватимуть зустрічні скарги від викладачів.

Організаційно-правове, консультативне, інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності університетських омбудсманів здійснюється спеціальними офісами (службами). Так, офіс омбудсмана в КНЕУ проводить узагальнення практики застосування законодавства з питань, що належать до компетенції омбудсмана; виконує завдання щодо співпраці та взаємодії з освітнім омбудсманом, призначеним Кабінетом Міністрів України установленим порядком; виявлення причин, що призводять до порушення прав і законних інтересів студентів, їхніх батьків, законних представників; здійснення перевірок фактів, наведених у зверненнях, поданих студентами, їхніми батьками, законними представниками; забезпечення висвітлення діяльності омбудсмана на сайті університету [9].

Порядок звернення до університетського омбудсмана може різнитися – від електронного (телефонного, поштового) до особистої зустрічі. Деякі омбудсмани налаштовані на особистий прийом, інші віддають перевагу електронним зверненням, які певним чином можуть гарантувати анонімність заяви. Звернення можуть бути індивідуальними або колек-

тивними. Попри різні порядок і види, омбудсман зобов'язаний розглянути всі звернення, дати офіційну відповідь і вжити всіх необхідних заходів для вирішення порушених у них проблем.

Важливо зазначити, що рекомендації омбудсмана не мають примусового характеру, адже не забезпечуються будь-якими штрафними санкціями. Його роль полягає в посередництві, медіації, примиренні сторін, наданні їм відповідних консультацій і пошуку можливих шляхів вирішення проблеми. Дуже показовими в цьому контексті є слова колишнього омбудсмана університету Массачусетса (США) Говарда Гадліна: «Можливо, найбільш вражаючим уроком для мене в цій роботі було те, що відсутність влади – це привілей. Омбудсман не може примушувати, наказувати, командувати чи вимагати від будь-кого робити будь-що. Проте ця відсутність прямої влади все одно дає нам істотний вплив, в окремих випадках навіть більший, ніж у тих, хто має владу. Нестача влади також посилює нашу здатність до співпраці» [5, с. 18].

Висновки. У підсумку зазначимо, що наявність посад омбудсманів із прав студентів в університетах Європи є досить поширеним явищем. Справжній бум їх появи припадає на кінець 1990-х – початок 2000-х рр. Активна життєва позиція, прагнення захищати власні права і свободи, зрештою, високий рівень правової культури європейської академічної спільноти зумовили постійне вдосконалення цього інституту, забезпечили йому стабільну державну підтримку. Попри те, що рішення студентського омбудсмана мають здебільшого рекомендаційний характер, він є вагомим інструментом для врегулювання конфліктів. Його доповіді мають широкий суспільний резонанс, що слугує додатковим важелем під час вирішення суперечок. Водночас у багатьох європейських державах омбудсман із прав студентів гарантує конфіденційність, що особливо актуально в наш час.

Україна робить лише перші кроки в напрямі впровадження інституту студентського омбудсмана. Вважаємо, що в перспективі його роль полягатиме в попередньому вирішенні конфліктів, що, у свою чергу, сприятиме зменшенню кількості скарг до освітнього омбудсмана.

Список використаних джерел:

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р., поточна редакція, ухвалена 5 вересня 2017 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Деякі питання освітнього омбудсмана: постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2018 р., поточна редакція, ухвалена 6 червня 2018 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/491-2018-p>.
3. Каблучка Є. У Полтаві представили першого українського омбудсмена з прав студентів. Зміст. 2018. 3 квітня. URL: <http://zmist.pl.ua/news/u-poltavi-predstavili-pershogo-ukrajinskogo-ombudsmena-z-prav-studentiv>.
4. Про введення в дію «Положення про Уповноваженого з прав студентів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»: наказ ректора ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» від 19 квітня 2018 р. // Офіційний веб-портал ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». URL: <https://kneu.edu.ua/userfiles/ozps/Nakaz.pdf>.
5. Омбудсмен по правам студентів у механізмі забезпечення якості вищої освіти / Т. Оболенська, Ю. Рижук, О. Чабанюк. Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університеті: зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-метод. конференції за міжнародною участю (Київ, 2–3 березня 2016 р.). К.: КНЕУ, 2016. С. 34–39.
6. Behrens R. Being an Ombudsman in Higher Education. A Comparative Study. Vienna: European Network of Ombudsmen in Higher Education, 2017. 100 p.
7. Howard Ch. The Organizational Ombudsman: Origins, Roles, and Operations: a Legal Guide. Chicago: American Bar Association, 2010. 202 p.
8. Federal Act on the External Quality Assurance in Higher Education and the Agency for Quality Assurance and Accreditation (Act on Quality Assurance in Higher Education), 2011. URL: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/ErV/ERV_2011_1_74/ERV_2011_1_74.html.

9. Organic Law on Universities Billю 2001. URL: http://www.acsucyl.es/acsucyl/export/system/modules/org.opencms.module.acucyl/elements/galleries/galeria_descargas/A03_LOU_web_ACSUCYL_def.pdf.

10. Положення про Уповноваженого з прав студентів Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» від 29 березня 2018 р. // Офіційний веб-портал ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». URL: https://kneu.edu.ua/ua/student_life/ozps/.

11. Омбудсман з прав студентів // Офіційний веб-портал Полтавського економіки і торгівлі. URL: <http://puet.edu.ua/uk/ombudsmen-z-prav-studentiv>.

ЛЕВИЦЬКА О. В.,
асистент кафедри теорії
та філософії права
(Інститут права та психології
Національного університету
«Львівська політехніка»)

УДК 340.12

ДІАЛЕКТИКА ІСТИНИ У ПРАВОВИХ ФЕНОМЕНАХ

У статті проаналізовано діалектику істини у правових феноменах. Оскільки саме в діалектичному розумінні правової істини значне місце посідають факти, які, у свою чергу, відображають реальність, а також трапляються псевдофакти та дезінформація, які використовує протилежна сторона в риторичних та інших виступах під час тієї чи іншої суперечки, наприклад, у судовому процесі, необхідне таке наукове дослідження.

Ключові слова: істина, діалектика, правові феномени, гносеологія, метаатропологічна істина, метаатропологічний вимір, богослів'я, екзистенційність, гіпотеза, екзистенціал, мораль, філософія, межовий вимір, позамежовий вимір, культура.

В статье проанализирована диалектика истины в правовых феноменах. Поскольку именно в диалектическом смысле правовой истины значительное место занимают факты, которые, в свою очередь, отражают реальность, а также встречаются псевдофакты и дезинформация, которые использует противоположная сторона в риторических и других выступлениях во время того или иного спора, например, в судебном процессе, поэтому необходимо такое научное исследование.

Ключевые слова: истина, диалектика, правовые феномены, гносеология, метаатропологическая истина, метаатропологическое измерение, богословие, экзистенциальность, гипотеза, экзистенциал, мораль, философия, предельное измерение, граничное измерение, культура.

The article analyzes the dialectic of truth in legal phenomena. Since it is in the dialectical sense of legal truth that facts occupy a significant place, which in turn reflect reality, and also meet with pseudo-facts and misinformation, which the opposite side

